

ferendi, cessat post mortem, ante quod tempus heres cum effectu consentire non potest. Ergo alienatio per testamentum solo iure naturae non valet.

Resp. Dist. mai.: Consensus transferentis et acceptantis debent una existere in alienatione per pactum proprie dictum, *conc.* vel *trans.*, per hereditariam successionem, quae est translatio sui generis, *subdist.*: requiritur, ut consensus utriusque physice existat, *nego*, ut consensus acceptantis physice existat, transferentis vero *moraliter et quoad iuris effectum, conc.* *Contradist. min.*: Consensus transferentis cessat post mortem physice, *conc.*, moraliter et quoad iuris effectum, *nego*. — Scl. quando heres hereditatem acceptat, voluntas testatoris iam non physice coexistit cum voluntate acceptantis, sed solum *moraliter et in iuris effectu*. Per mortem testatoris res non fit simpliciter nullius, sed offertur heredi, ita ut hic accipiat *ius ad* hereditatem prae aliis occupandam. Hanc autem vim ultimae voluntati inesse necessitas et integritas proprietatis privatae pro ordine sociali postulat, ut ex argumentis patet. Eiusmodi moralis et effectiva perduratio voluntatis post mortem etiam in aliis rebus accidit.

Potest etiam alio modo responderi ad propositam difficultatem. Potest nimirum dici testatorem in ultimo vitae suae momento bona sua heredi offerre, ita ut eodem momento in hoc oriatur *ius ad* illa bona sibi accipienda. Sic si Paulus per epistolam Petro transmittit donum aliquod, et moritur, dum epistula est in via, potest Petrus post adventum epistolae donum acceptare et retinere, quia eo ipso momento, quo Paulus epistolam misit, in Petro oriebatur *ius ad* donum, quod *ius* per mortem Pauli non exstinguitur. (Cf. *Costa-Rossetti*, Philos. mor. 401.)

Obi. 2. (*Zallinger* l. c.) Ad transferenda ex naturali iure dominia requiritur et voluntas et potestas transferendi ipso tempore, quo fit alienatio. Atqui testator vivus *voluntatem* transferendi non habet, mortuus non habet *potestatem*, nam dominium bonorum fortunae cum morte exstinguitur. Ergo...

Resp. Dist. mai.: Ad transferenda dominia requiritur, ut voluntas et potestas transferendi ipso tempore, quo fit translatio, *physice* existat, *nego*, *moraliter et quoad iuris effectum, conc.* *Contradist. min.*: Mortuus non habet voluntatem et potestatem physice, *conc.*, ea voluntas, quam vivens physice habuit, non perseverat moraliter et quoad iuris effectum, *nego*. Vivus habuit voluntatem et potestatem disponendi de bonis suis pro tempore post mortem. Haec autem dispositio ex iure naturae ut valida agnoscenda est etiam post mortem.

Obi. 3. Non obstante ultima voluntate, bona a mortuo relicta fiunt nullius. Ergo illa voluntas nihil efficit.

Resp. Dist. antec.: Fiunt nullius ita, ut nemo habeat *ius in re* quoad illa bona, *conc.*, ita, ut nemo habeat *ius ad rem, nego* et *nego cons.*

Obi. 4. (*Vermeersch*, Quaestiones de iust. n. 223 et 226.) Successio filiorum ab intestato non fundatur in voluntate praesumpta parentum, sed in «naturali subrogatione familiae in locum defuncti».

Resp. Nego assert. Nam 1. si independenter a voluntate parentum familia in bona eorum succedit, testamentum videtur contra *ius naturae*, saltem si in eo extraneis notabilis pars bonorum relinquitur. Pater enim non habet *ius tollendi iura naturalia* familiae. 2. Si familia naturaliter subrogatur in locum defuncti, non solum ex pietate, sed etiam *ex iustitia* debet solvere debita defuncti, si forte sint maiora quam bona relicta. Quod tamen communiter a theologis negatur.

CAPUT V.

DE CONTRACTIBUS.

ARTICULUS I.

DE PACTIS ET CONTRACTIBUS IN GENERE.

(*de Lugo*, De iustitia et iure disp. 22. *Beusch*, De contractibus [*Migne*, Cursus theol. t. XVI].)

404. I. *Pactum est plurium in idem placitum et consensus.*

Dicitur 1. *placitum et consensus*, i. e. actus voluntatis, et quidem non merum propositum, sed efficax volitio plurium externe manifestata, qua saltem unus officium erga alterum suscipit (sive absolute sive condionate);

2. *plurium*, quia duo saltem ad pactum requiruntur;

3. *in idem*, quatenus *eadem* res (actio) ab uno traditur et ab altero acceptatur;

4. ex pacto oritur *obligatio* iustitiae vel saltem fidelitatis in eo, qui *ius suum* alteri tradit.

Contractus saepe eodem sensu sumitur quo pactum; saepe autem hoc nomen restringitur ad ea pacta, ex quibus mutua obligatio oritur; hoc strictiore sensu contractus definitur *ultra*

citroque obligatio, quae definitio potius valet de effectu contractus (de contractu in facto esse) quam de ipso actu contrahendi (de contractu in fieri). Contractus hoc strictiore sensu semper obligat ex iustitia commutativa.

405. II. *Requiruntur ad pactum vel contractum:*

I. *personae* ad contrahendum *habiles*. Nimirum contrahentes debent a) plenum *rationis usum* habere; secus enim libere consentire nequeunt; hinc amentes, infantes, ebrii non sunt habiles ad contrahendum; b) debent *iurium suorum liberam dispositionem habere*. Contractus enim est quidam modus disponendi de re; qui ergo de re disponere nequit, neque de ea contrahere potest. Haec valent ex solo iure naturali. Lex positiva potest propter bonum commune inhabilitatem latius extendere.

406. 2. *Materia*, et quidem: a) *possibilis*, i. e. quae vires naturae humanae neque physice neque moraliter excedat, quia ad impossibile nemo tenetur; b) *licita* seu nulla lege prohibita, quia ad inhonestum obligatio dari nequit.

407. 3. *Forma* contractus, i. e. *consensus ad veram obligationem producendam sufficiens*. Hinc adesse debet:

a) *Verus consensus internus*, ut patet ex definitione contractus. Quare contractus confictus, i. e. cum animo non contrahendi aut non se obligandi initus, ex iure naturae invalidus est. Attamen

a) talis contractus coram lege positiva validus praesumitur; β) deceptor tenetur, quia ius alterius violavit, hunc indemnem facere et, si ad hoc necessarium sit, postea consensum ponere; praeterea γ) deceptus non tenetur credere asserenti se fite contraxisse.

Contractus vero initus cum animo se obligandi sed non implendi esset validus, quia prior voluntas sola ad contractum requiritur, et haec potest adesse sine altera.

408. b) *Consensus liber*. Libertas necessaria deesse potest vel propter defectum *cognitionis* (errorem) vel propter influxum *metus* vel denique propter illatam *violentiam*.

a) *Error*, qui versatur circa *substantiam* rei aut circa *speciem contractus*, vocatur *substantialis*, et hic contractum semper invalidum reddit, quia deest consensus in idem. Si emptori pro vino venditur acetum, vel si unus voluit rem emere et alter solum commodare, contractus non valet.

Error, qui versatur circa rei qualitates et accidentia, vocatur *accidentalis*. Error accidentalis dans causam contractui contractus *gratuitos* reddit invalidos, contractus vero *onerosos* rescindibiles ad nutum decepti, si hic deceptione alterius ad contrahendum inductus fuit. Ratio prioris est, quia contractus gratuitus ex natura sua plenam libertatem requirit, quae in casu supposito deest. Ratio vero posterioris est, quia, si talis error accidentalis contractus onerosos omnino invalidos redderet, plurimi contractus invalidi fierent in boni communis detrimentum. Deceptores ad nihil tenerentur, dum e contra, si contractus sunt rescindibiles ad nutum decepti, interdum deceptores hac ratione sua astutia capi possunt, quod est bono communi expediens. Potest enim deceptus contractui stare, si ei ob mutatas circumstantias factus est utilis.

β) *Violentia* externa, qua quis cogitur v. g. ad subscribendum chirographum, contractum irritum reddit.

γ) *Metus* intrinsecus, quamdiu libertatem non tollit, per se validitatem contractus non impedit.

Metus extrinsecus gravis, a causa libera *iniuste* incussus et dans causam contractui, irritum reddit contractum gratuitum, contractum vero onerosum rescindibilem ad nutum eius, qui metum passus est, saltem si metus fuerit iniuste incussus ab altero contrahente in ordine ad contractum.

409. III. *Vim obligandi*, quae omnibus fatentibus contractui inest, a lege naturali derivari ex hucusque dictis per se patet. Hinc vel ii ipsi, qui omnia iura ab auctoritate publica derivant, ad aliquod pactum originarium gratis confictum confugiunt, quod societati dederit originem, ideoque profecto suam vim obligandi ab auctoritate publica haurire non potuit. Et re quidem vera, ex principio: Nemini iniuria facienda, infertur ut conclusio pacta esse servanda. Praeterea ad rectum ordinem sociale necesse est, ut homo habeat ius de bonis

suis libere disponendi atque etiam eadem alienandi in favorem alterius; item, ut hic habeat ius res ab alio sibi oblatas acceptando acquirendi. Sed in hoc duplici iure continetur ius contrahendi.

ARTICULUS II.

DE CONTRACTIBUS IN SPECIE, EXCEPTO CONTRACTU FENEBRI.

410. 1. Contractus (latiore sensu) *dividuntur*:

a) ratione obiecti in *reales* et *personales*, prout vel rem vel aliquam praestationem personalem respiciunt;

b) ratione formae in *verbales* et *litterales*, in *absolutos* et *condicionatos*;

c) ratione effectus *a)* in *gratuitos* et *onerosos*, prout in unius tantum partis utilitatem per se cedunt aut utriusque ideoque ex utraque parte onus subitur; *β)* in *unilaterales* (pacta) et *bilaterales* (contractus sensu strictiore), prout contractus vel unam tantum partem obligat vel utramque. Promissio gratuita acceptata est pactum seu contractus unilateralis. Omnis contractus onerosus est bilateralis, sed non viceversa. Sic v. g. *commodatum* est contractus gratuitus bilateralis. Denique usitata est in iure Romano divisio contractuum in *nominatos*, qui ob frequentiam usus speciale nomen et actionem habent, et *innominatos*, qui tali nomine et actione carent. Posteriores ad quattuor classes revocantur in his formulis contentas: *do, ut des; do, ut facias; facio, ut facias; facio, ut des*. «Dare» significat traditionem alicuius rei, «facere» aliquam praestationem personalem. Si Petrus Paulo dat ovem ea condicione, ut Paulus pro Petro per hebdomadam laboret, habes contractum: *do, ut facias*.

411. 2. Ad contractus *gratuitos* pertinent:

a) *promissio* seu contractus, quo quis gratuito se obligat ad aliquid in alterius favorem faciendum vel omittendum. Potest quis se obligare ex sola fidelitate, si vult; saepe tamen ex promissione oritur obligatio iustitiae commutativae;

b) *donatio*, qua quis alteri plenum dominium suae rei tradit. Promissio et donatio non sunt contractus stricte dicti, sed pacta.

c) *commodatum*, quo quis rem suam alteri pro certo usu per aliquod tempus gratuito concedit. Si tempus non sit determinatum, sed res revocabilis sit ad arbitrium commodantis, habetur *precarium*;

d) *mutuum* est contractus gratuitus, quo quis dominium rei fungibilis (n. 326) in alium transfert, ea sola condicione, ut sibi res alia eiusdem speciei et valoris restituatur;

e) *depositum* est contractus gratuitus, quo quis rem sibi ab altero traditam illi custodiendam suscipit.

3. Contractus *onerosi*, utpote qui mutuum obligationem et onus imponant, aliquatenus ad permutationem late sumptam revocari possunt, quare etiam permutatorii (synallagmatici) dicuntur. In omnibus porro permutationibus generalis regula iustitiae est, ut inter datum et acceptum secundum moralem aestimationem servetur aequalitas. Qui enim talem contractum inter se ineunt, nihil gratis dare intendunt, sed volunt alteri aliquam rem tradere pro aequivalenti. Si autem non servaretur aequalitas, contractus contra intentionem contrahentium fieret gratuitus. Quia virtus iustitiae strictissima in his commutationibus potissimum versatur, ea vocata est iustitia commutativa.

412. 4. Contractus onerosi praecipui sunt:

a) *emptio* et *venditio*. Est contractus, quo duo mutuo consentiunt de mercede danda vel accipienda pro pretio. Pretium hic intellegitur valor rei non quomodocumque, sed per pecuniam determinatus, alioquin haberetur contractus innominatus.

Pretium debet esse iustum seu valorem rei adaequare. Triplex porro pretium distinguitur: *legale, vulgare* (naturale), *conventionale*, prout vel per legem a magistratu vel communi hominum iudicio vel libera contrahentium voluntate determinatur. Cum ipse valor rei dependeat a multis circumstantiis, etiam iudicium de valore intra quandam latitudinem variare potest, quin cesset pretium esse iustum. Ideo pretium vulgare distinguitur in *summum, medium, infimum*. Ultra summum pretium venditor et infra infimum emptor absque *iniustitia* exire per se nequit. Circumstantiae, quae pretium rerum augent, sunt imprimis earum perfectio, non quidem intrinseca, cum pomum maiorem valorem habeat quam musca,

sed extrinseca seu utilitas in usum hominum; praeterea raritas rei, maior emptorum copia, abundantia pecuniae etc. Communi in aliqua regione hominum iudicio de valore alicuius rei, etiamsi sit imprudens, quilibet se conformare potest. Propterea possunt mercatores vitrea nostra iuste magno pretio nigris vendere, apud quos magni aestimantur. Quando pretium alicuius rei neque communi hominum iudicio neque lege positiva determinatum est, eius determinatio relinquitur liberae voluntati contrahentium, et hoc pretium vocatur *conventionale*.

Ad emptionem et venditionem revocari potest *negotiatio cum syngraphis publicum valorem repraesentantibus*. Syngraphae publicae sensu stricto repraesentant ius publica fide obsignatum percipiendi annuam pensionem (*Rente*) de certa pecuniae summa civitati in publicos usus creditae. Hae igitur non solum ut pecunia valorem habent, verum etiam tamquam merces peculiaris cuiusdam et multiplicis mercaturae occasionem praebent. Hinc earum hodie publicae nundinae (*Börsen, Bourses*) exstant, in quibus omnium fere gentium syngraphae venales habentur. Ibidem earum pretium vulgare (*Kurs*) pro rerum publicarum statu in dies mutabili secundum frequentiam emptorum vel venditorum (*Nachfrage und Angebot*) determinatur. Quae de syngraphis publicis diximus, valent generatim etiam de aliis syngraphis certum valorem repraesentantibus et publice venalibus, v. g. de actionibus.

b) *Locatio et conductio* est contractus, quo quis (locator) suae rei non fungibilis usumfructum alteri pro certo pretio ad tempus concedit. Dominium directum in locatione manet apud locatorem; dominium utile transit ad tempus in conductorem pro certo pretio.

Ad contractus locationis et conductionis pertinet contractus *inter herum et operarium*. Operarius locat suam operam seu potius vires in ordine ad certos labores praestandos, herus easdem conducit. Habet tamen hic contractus aliquid sibi proprium ex parte materiae, scilicet virium, quae inseparabiliter personae humanae inhaerent. Ideo, ut hic contractus iustus sit, non solum debet operario iusta merces solvi, sed nullas praeterea contractus condiciones continere debet, quae

dignitati personae humanae adversentur. Operarius enim non potest de se ipso quolibet modo disponere, ergo neque herus concedere ius, ut quolibet modo de se disponat. Quodsi nihilominus herus eiusdem indigentia abutitur, ut ei illicitas contractus condiciones obtrudat, v. g. quoad diurnitatem laboris, quoad securitatem vitae etc., ei iniuriam facit.

Quaeritur, quanta debeat esse *merces iusta* operarii. Ad hanc quaestionem difficilem haec videntur respondenda: 1. Sine sufficienti ratione a quibusdam asseritur mercedem operarii semper debere esse certam aliquam *quotam* lucri totalis illius negotii, in quo laborat. Haec assertio unice fundari potest opinione contractum inter herum et operarium necessario esse contractum societatis (cf. infra sub c); quae tamen opinio sustineri non potest. 2. Abstrahendo ab extraordinariis circumstantiis merces *saltem* non potest sine laesione iustitiae commutativae infra eam mensuram descendere, quae «par sit alendo opifici, frugi quidem et bene morato» (encyclica «*Rerum novarum*»). Operarius enim generatim tenetur sibi tantum labore comparare, quantum ad vitam honeste sustentandam opus est. Quodsi invitus pro minore mercede laborare cogatur, ei fit iniuria. 3. Omnes concedunt posse operarium per se mercedem legitimis mediis quaerere, quae illam infimam mensuram non solum excedat, sed etiam par sit alendae toti familiae suae. 4. Omnes etiam concedunt saepe posse esse officium *caritatis*, ut herus mercedem solvat toti familiae operarii alendae sufficientem. 5. Num autem sit ex sese officium *iustitiae commutativae*, ut herus tantam mercedem solvat, controversatur. Haec nobis dicenda videntur. Operarius, cum habeat ius fundandae familiae, debet tantam mercedem acquirere posse, saltem in ordinariis condicionibus, quanta requiritur, ut cum familia honeste vivere valeat. Ad hoc autem opus non est, ut statim a primo die matrimonii merces tanta sit, ut cum ea sola sine respectu ad vitam priorem et posteriorem operarius totam familiam sustentare possit. Iam in adolescentia habet officium sibi a mercede aliqua seponendi pro futuro, ut familiam alere possit. Dein in matrimonio uxor et infantes iam grandiores eum in acquirendis familiae necessariis iuvare tenentur. Sed cum his

omnibus simul sumptis merces sufficere debet, ut operarius cum tota familia sua honeste vivere possit. Quodsi merces ita non sufficit, non videtur iustitiae commutativae satisfieri, in ordinariis saltem circumstantiis.

c) *Contractus societatis* est conventio, qua duo vel plures ad communem quaestum bona vel operas contribuere promittunt ea condicione, ut damna et luca pro rata rei collatae percipiantur. Ex contractu societatis resultat contractus, qui vocatur «*trinus*», si adiunctum habet:

a) pactum *assecuracionis sortis*, quo scl. sociorum unus periculum sortis in se suscipit ea condicione, ut lucri, quod speratur, maior pars (v. g. $\frac{2}{3}$) ipsi contingat;

β) pactum *assecuracionis lucri*, quo idem socius insuper ius ad lucri partem incertam in alium transfert, sed pro pretio certo et minore.

413. d) *contractus fenebris*, de quo specialis quaestio instituenda est.

ARTICULUS III.

DE CONTRACTU FENEBRIS.

THESIS LXV.

Spectata hodierna societatis condicione oeconomica contractus fenebris per se non est illicitus, etiam abstrahendo a dispositione legis civilis.

(*Lehmkuhl*, Theol. mor. I, n. 1105. *Vermeersch*, Quaestiones de iustitia n. 357. *Moralphil.* II 347 sqq.)

St. Q. 1. Contractus fenebris est contractus, quo quis pecuniae summam ea condicione alteri tradit, ut is sibi praeter aequalem summam (sortem, capitale) insuper aliquam pensionem, quamdiu illa fruitur, retribuat. Haec (annua) pensio fenus vel usura latiore sensu vocatur; arctiore sensu nomen usurae ad denotandam pensionem iniustam restringitur.

414. 2. Porro titulus, ob quem aliquid ultra sortem exigitur, vel est ipsi mutuo *extrinsecus* et *accidentalis*, i. e. solum per accidens et propter speciales circumstantias cum mutuo coniunctus; vel est mutuo aliquo modo *intrinsecus*,

i. e. per se cum eodem conexus; quod iterum dupliciter contingere potest: vel *simpliciter* vel *secundum quid*.

Titulus *simpliciter* (absolute) *intrinsecus* est ille, qui cum natura mutui vel rei mutuatae (pecuniae) semper et ubique conexus est; *secundum quid intrinsecus* est ille, qui mutuo quidem per se extrinsecus est, attamen rei mutuatae (pecuniae) propter specialem condicionem oeconomica societatis *durante hoc statu* semper conexus est.

Titulus ergo *intrinsecus secundum quid* quasi medius est inter titulum simpliciter intrinsecum et simpliciter extrinsecum et de utroque aliquid participat. Convenit cum titulo extrinsecus eo, quod non ex sola natura mutui et rei mutuatae adest; cum titulo intrinsecus eo, quod in aliqua saltem condicione oeconomica semper cum pecunia mutuata coniunctus est, ideoque non sicut tituli mere extrinseci pro unoquoque casu individuo probari debet, sed semper ex generali condicione pecuniae adest. Non dari titulum simpliciter intrinsecum mutuo omnes concedunt; dari titulum secundum quid intrinsecum nos contendimus.

415. Tituli *extrinseci* mutuo sunt: a) *lucrum cessans*, b) *damnum emergens*, c) *periculum* extraordinarium amittendae sortis, d) *poena conventionalis*. *Lucrum cessans* adest, si quis propter mutuum acquirere impeditur, quod alioquin acquirere posset; *damnum emergens*, si quis *damnum* patitur in eo, quod iam habet. Pro his titulis extrinsecis aliquam retributionem ultra sortem exigi posse nemo negat; quia solum postulat indennitas pro onere, quod quis subit in favorem alterius. Quaeritur autem de titulo intrinsecus sensu secundo supra explicato. Si ille titulus affirmatur, mutuum iam non est contractus gratuitus, sed onerosus et proprie contractus fenebris nuncupatur.

416. 3. Veteres unanimiter liceitatem huius contractus cum *S. Thoma* (2, 2, q. 78, a. 1; De malo q. 13, a. 4) negant, tum auctoritate *S. Scripturae* et *Ecclesiae* tum hac ratione ducti, quod pecunia sit res consumptibilis, cuius usus est ipsius consumptio, ita ut non liceat sine iniustitia vendere separatim usum rei et ipsam rem. Hodie e contrario, appro-